

# İNŞAAT SEKTÖRÜ ANALİZİ

**2009'un ARDINDAN...**

DÜNYA - AVRUPA - TÜRKİYE EKSENİNDE  
EKONOMİYE VE İNŞAAT SEKTÖRÜNE BAKIŞ

Ocak  
2010

**TÜRKİYE MÜTEAHHİTLER BİRLİĞİ**

*Her gün bir yerden göçmek ne iyi,  
Her gün bir yere konmak ne güzel,  
Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş,  
Dünle beraber gitti cancağımız  
Ne kadar söz varsa düne ait,  
Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.*

Mevlana

## 2009'un ARDINDAN...

### DÜNYA - AVRUPA - TÜRKİYE EKSENİNDE EKONOMİYE VE İNŞAAT SEKTÖRÜNE BAKIŞ

ABD'de 2009'un üçüncü çeyreğinde ikinci çeyreğe kıyasla kaydedilen ekonomik büyüme %2,8 olmuş, bu sürece en güçlü katkıyı inşaat sektörü sağlamıştır. ABD'de 2007'nin son çeyreğinden itibaren sürekli gerilemiş olan konut inşaatı harcamaları 2009'un üçüncü çeyreğinde artma eğilimine girmiştir.

Avrupa Euro bölgesinde 2009'un üçüncü çeyreğinde ekonomi bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %4,1 küçülürken yılın ikinci çeyreğine göre %0.4 büyümüştür. İnşaat sektörü ise bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %9,2 oranında küçülmüştür.

IMF ile Dünya Bankası'nın beklentileri dünya ekonomisinin 2009 yılında %1,1 küçülmesi ve söz konusu küçülmenin ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerden kaynaklanmasıdır. Gelişmiş ülke ekonomileri %3,4 küçülürken, gelişmekte olan ülkelerin %1,7 büyümesi beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin büyümesi ağırlıklı olarak Asya ülkelerinden kaynaklanacaktır. Çin tek başına %8.7, toplamda Asya ülkeleri %6,2 büyürken, Türkiye'nin de içinde olduğu Doğu Avrupa ülkelerinde beklenen küçülme %6,4'tür.

Öte yandan 2009 Aralık ayının ilk yarısında dünya piyasaları kaygı verici gelişmelere de sahne olmuştur. "Ekonomik krizin etkileri hafifliyor, tünelin ucunda ışık göründü görünecek" derken Dubai'nin en büyük kamu şirketlerinden olan ve Dubai'nin 80 milyar ABD Doları tutarındaki toplam dış borcu içerisindeki payı 59 milyar ABD Doları olan Dubai World'ün borç geri ödemelerini altı ay süreyle askıya aldığını açıklaması "W" şeklinde bir kriz senaryosunu tekrar gündeme getirmiştir.

Süreç benzer durumdaki Avrupa ülkelerinin kredi notlarının düşürülmesi şeklinde devam etmektedir. Riskli ekonomiler arasında Yunanistan, İspanya, Portekiz, İrlanda, İtalya, Macaristan ve hatta İngiltere'nin isimleri geçmektedir. Ancak, aynı süreçte Aralık 2009'da uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch, Türkiye'nin uzun vadeli döviz cinsi kredi notunu iki kademe artırarak "BB+"ya yükselttiğini açıklamış, Ocak 2010 başında da Moody's, Türkiye'nin kredi notunu, Ba3'ten, Ba2'ye yükseltmiştir. Kredi notunun yükseltilmesine neden olarak, Türkiye'nin mali şokları emebilme kapasitesine olan güvenin artması gösterilmiştir.

## TÜRKİYE 4 ÇEYREK ART ARDA KÜÇÜLDÜ !

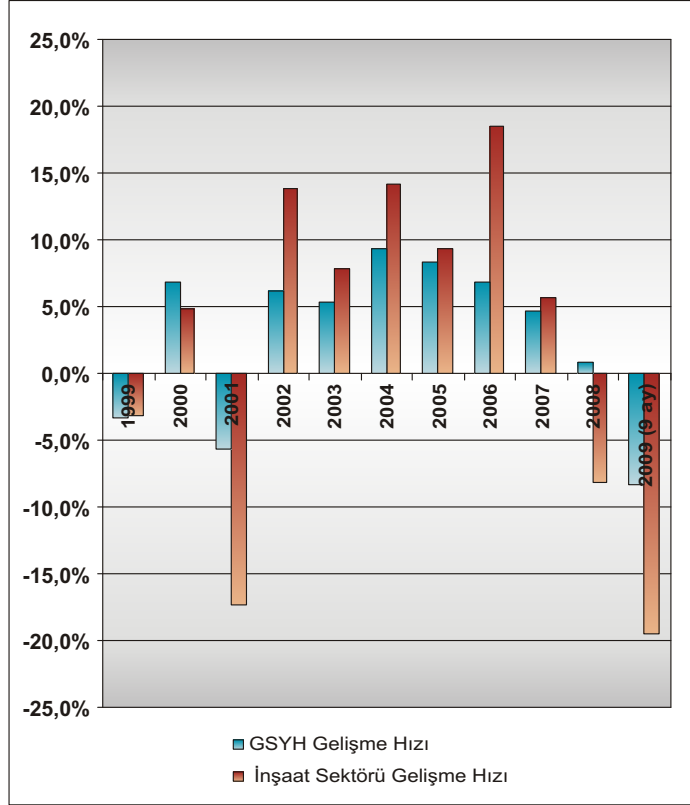
Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2009 üçüncü çeyrekte Türkiye ekonomisinin 2008'in aynı dönemine göre sabit fiyatlarla %3,3 küçüldüğünü açıklamıştır. (Ekonomi 2008'in üçüncü çeyreğinde %1 büyümüştü) Ayrıca, Türkiye ekonomisinde 2009'un ilk çeyreği için açıklanan %13,8'lik küçülme rakamı, %14,3 olarak; ikinci çeyreğinde açıklanan %7'lik küçülme rakamı ise %7,9 olarak revize edilmiştir. Bu verilere göre ilk dokuz aylık küçülme ise %8.4 olarak açıklanmıştır.

2009 Aralık ayında enflasyon beklentilerin üzerine çıkarak TÜFE'de % 0,53, ÜFE'de %0,66 artmış; yıllık enflasyon ise TÜFE'de %6,53, ÜFE'de %5,93 olarak gerçekleşmiştir.

İnşaat sektörü 2008'in üçüncü çeyreğinde %9,8 daralmıştır. TÜİK'in 2009'un üçüncü çeyreğine ilişkin açıkladığı GSYH verilerine göre, söz konusu dönemde en fazla küçülme %18,1 ile inşaat sektöründe görülmüş, 2009'un ilk 9 aylık dönemi için açıklanan toplam küçülme ise %19,5 olmuştur.



### GSYH ve İnşaat Sektörü Gelişme Hızları (1998 Fiyatlarıyla)



	GSYH Gelişme Hızı	İnşaat Sektörü Gelişme Hızı
2004	9,4%	14,1%
2005	8,4%	9,3%
2006	6,9%	18,5%
2007	4,7%	5,7%
2008-1	7,2%	-3,3%
2008-2	2,8%	-5,2%
2008-3	1,0%	-9,8%
2008-4	-6,5%	-14,0%
2008	0,9%	-8,2%
2009-1	-14,7%	-18,9%
2009-2	-7,9%	-21,4%
2009-3	-3,3%	-18,1%
9 ay - 2009	-8,4%	-19,5%

Kaynak: TÜİK

Sanayi ve inşaat sektörlerinin üçüncü çeyrek büyüme oranını yaklaşık birer puan aşağıya çektiği ve bu sektörlerin istihdama olan etkisi dikkate alındığında önümüzdeki dönemde istihdam konusunun ekonomik büyümeden çok daha önemli bir faktör olacağı (en azından inşaat sektörü açısından) açıktır.

2009'un ilk dokuz aylık döneminde GSYH cari fiyatlarla 700 milyar 958 milyon TL olmuştur. Sanayi üretim endeksi 2009 Kasım ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %2,2, Ekime göre ise %8,6 azalmıştır. İmalat sanayinde kapasite kullanım oranı bir önceki aya göre 1 puan azalışla %69,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kapasite kullanım oranının Kasım ayında yaşadığı düşüş eğiliminin Aralık'ta da sürmesi işyerlerinin, tam kapasite ile çalışmadığını ortaya koymuş, nedenleri arasında talep yetersizliği ilk sırada yer almıştır. Bu eğilimin devam etmesi halinde 2009 sonu itibariyle GSYH'daki küçülmenin %7'yi bulabileceği kaygısını taşıyan karamsarlar karşın, yılın %5-6 arasında bir küçülme ile tamamlanacağını tahmin eden iyimserler çoğunluktadır. IMF ve Dünya Bankası'nın tahminleri ise Türkiye'nin 2009'da %6,5 küçüleceği şeklindedir.

2008-2009 krizinde döviz kurları, faiz ve yabancı sermaye girişi boyutlarıyla ekonominin kaldıramayacağı büyüklükte olumsuz gelişmeler yaşanmamış olması sevindirici olmuştur. Öte yandan Dünya ticaretinin çökmesi paralelinde ihracatta, sanayi üretiminde, bütçe açıklarında, borçlanmada ve işsizlik oranlarında önemli artışlar yaşanmıştır. Büyük firmalar hedefledikleri kar marjlarının gerisine düşerken ve bazıları küçülme stratejileri ile hayatta kalmayı başarırlarken çok sayıda küçük ve orta ölçekli firma piyasadan elenmişlerdir.

IMF'nin 2009 yılına ilişkin tahminleri gelişmekte olan ülkelerde %1,7'lik büyüme kaydedileceği Türkiye'nin ise %6,5 oranında küçüleceği şeklindedir. Bu oran itibariyle Türkiye dünyada en çok küçülen ekonomiler arasında yer almaktadır.

Ekim 2009'da OECD ülkelerindeki işsizlik oranı ortalama %8,8, Türkiye'deki işsizlik oranı ise %13,0 olmuştur. Türkiye bu oranın büyüklüğü itibariyle OECD üyesi 30 ülke arasında İspanya ve Slovakya'dan sonra 3. konumundadır.

Dünya Bankası Raporuna göre Aralık 2007 - Haziran 2009 döneminde Türkiye'deki şirketlerin %7'si ya kapanmış, ya da kapanma sürecine girmiştir. Bu oran Türkiye, Bulgaristan, Macaristan, Letonya, Litvanya ve Romanya'da toplam 1686 şirketin yöneticileriyle yapılan görüşmeler sonucunda belirlenmiş ve söz konusu oran itibariyle Türkiye adı geçen 6 ülke içerisinde ilk sırada yer almıştır. Bu çerçevede, Türkiye küresel krizden diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla çok daha fazla etkilenmiştir. 2002 yılında büyüme performansı itibariyle 29. sırada olan Türkiye 2007'de 100. sıraya, 2009'da ise 149 ülke arasında 136. sıraya düşmüştür.

Mevcut milli gelir ve harcama rakamlarına bakıldığında en büyük harcama kalemlerini özel tüketim ile özel sektör yatırımlarının oluşturduğu, kamu tüketiminin payının %10, kamu yatırımlarının payının ise %4 düzeyinde kaldığı görülmüştür. Bu rakamlar 2008 ve 2009 yıllarında yaşanan ekonomik daralmada en büyük rolü tüketicinin harcama eğilimlerindeki gerileme ile özel sektör yatırımlarındaki azalma olduğunu net bir biçimde ortaya koymuştur.

2009'la ilgili önemli bir konu da Temmuz-Eylül döneminde kanuni takipteki kredilerin bir önceki yılın aynı dönemine göre %100 artarak 955 milyon TL'ye yükselmiş olması ve konut kredilerinin bu meblağın %24'ünü oluşturmasıdır. Söz konusu sorunun önümüzdeki dönemde bankaları önemli ölçüde olumsuz etkilemesi riski mevcuttur. Geri ödenmeyen kredilere karşılık ipotekli taşınmazlara el koyan finans kuruluşlarının elinde 5 yıldızlı otellerden fabrikalara ve konutlara kadar uzanan binlerce mülkün yer aldığı ve bunların çok cazip fiyatlarla satıldıkları bilinmektedir.

## İNŞAAT SEKTÖRÜ

Son yıllarda özel sektör yatırımları giderek artan oranda hem ekonominin hem de inşaat sektörünün büyüme performansını belirleyici rol oynamıştır. Özel sektör yatırımlarında 2008'in ikinci çeyreğinde başlayan ve küresel krizin etkileriyle artarak devam eden büyük gerilemenin ekonomiyi ve aynı zamanda inşaat sektörünü ne denli olumsuz etkilediği aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir.

	GSYH	Kamu Sektörü	Makine-Teçhizat	İnşaat	Özel Sektör	Makine-Teçhizat	İnşaat
<b>2008</b>	<b>0,9</b>	<b>13,1</b>	<b>22,3</b>	<b>10,4</b>	<b>-7,7</b>	<b>-4,9</b>	<b>-12,5</b>
1. dönem	7,2	18,3	29,2	17,3	7,7	17,7	-6,8
2. dönem	2,8	14,9	36,5	11,3	-3,3	0,0	-9,3
3. dönem	1,0	5,3	24,8	1,3	-9,6	-7,8	-12,8
4. dönem	-6,5	15,9	17,0	15,1	-23,9	-25,8	-20,6
<b>2009***</b>	<b>-8,4</b>	<b>4,0</b>	<b>-11,7</b>	<b>7,1</b>	<b>-27,7</b>	<b>-27,8</b>	<b>-27,4</b>
1. dönem**	-14,7	24,5	27,4	24,2	-33,5	-36,0	-28,7
2. dönem**	-7,9	5,4	-20,3	10,7	-29,4	-28,4	-31,6
3. dönem	-3,3	-10,6	-16,4	-9,2	-19,4	-18,0	-21,8

Kaynak: TÜİK

\*\* İlgili dönemlerde güncelleme yapılmıştır.

\*\*\* 9 aylık



Kriz döneminde kamu yatırımlarında az da olsa bir artış kaydedilmiş ise de, bu artış özel sektör yatırımlarındaki yüksek oranlı gerilemeyi telafi etmeye yeterli olamamıştır. 2008'in ilk çeyreğinden itibaren özel sektör inşaat yatırımlarında ciddi bir düşüş yaşanmış, bu düşüş 2009'un ikinci çeyreğinde en üst düzeye ulaşmıştır. 2008'in başından itibaren pozitif olan ve 2009'un ilk çeyreğinde %24,2'lik bir artış gösteren kamu inşaat yatırımları ise 2009 üçüncü çeyrekte ciddi bir azalma göstermiştir. 2009 üçüncü çeyreğinde ise (yerel seçimlerin mali disiplini sekteye uğratmış olması, daralan ekonomi ve düşen vergi hasılatı nedeniyle) bütçe açığını küçültme derdine düşülmüş ve inşaat sektörünü yılın son çeyreğinde canlandıracak bir katkı sağlanamamıştır.

Yukarıdaki faktörlere bağlı olarak 7 çeyrek üst üste küçülmüş olan inşaat sektöründe 2009'un ilk 9 aylık döneminde kaydedilen küçülme %19,5'e ulaşmış, inşaat krizden ve ekonomide 4 çeyrek art arda yaşanan daralmadan en fazla etkilenen sektör olmuştur. Ekonomistlerin 2009'un son çeyreğinde sıfır veya pozitif büyüme beklentisinde olmalarına karşın inşaat sektöründe yaşanan büyük gerilemenin devam etmesi sürpriz olmayacaktır.

#### Kaynaklar - Harcamalar Dengesi (2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı)

	1998 Fiyatlarıyla, Milyon TL				Yüzde Değişme		
	2007	2008	2009 (2)	2010 (3)	2008	2009 (2)	2010 (3)
GSYH	101.255	102.164	96.034	99.395	0,9	-6	3,5
NET MAL VE HİZMET İHRACATI (1)	4.639	2.934	1.127	1.468	1,7	1,8	-0,4
TOPLAM YURTİÇİ TALEP	105.893	105.097	97.161	100.864	-0,8	-7,6	3,8
SABİT SERMAYE YATIRIMI	26.342	25.364	21.012	22.634	-3,7	-17,2	7,7
KAMU	4.248	4.570	4.589	5.062	7,6	0,4	10,3
ÖZEL	22.094	20.794	16.423	17.572	-5,9	-21	7
STOK DEĞİŞMESİ (1)	-136	185	-1.552	-1.408	0,3	-1,7	0,2
KAMU	51	132	224	-18	0,1	0,1	-0,3
ÖZEL	-187	53	-1.776	-1.390	0,2	-1,8	0,4
TOPLAM YATIRIMLAR	26.207	25.549	19.460	21.226	-2,5	-23,8	9,1
KAMU	4.299	4.702	4.813	5.044	9,4	2,4	4,8
ÖZEL	21.908	20.847	14.647	16.183	-4,8	-29,7	10,5
TOPLAM TÜKETİM	79.687	79.548	77.701	79.637	-0,2	-2,3	2,5
KAMU	7.598	7.844	8.192	8.388	3,2	4,4	2,4
ÖZEL	72.089	71.705	69.509	71.249	-0,5	-3,1	2,5

Kaynak: DPT

(1) Yüzde değişimleri, GSYH büyümesine katkılarını göstermektedir

(2) Gerçekleşme Tahmini

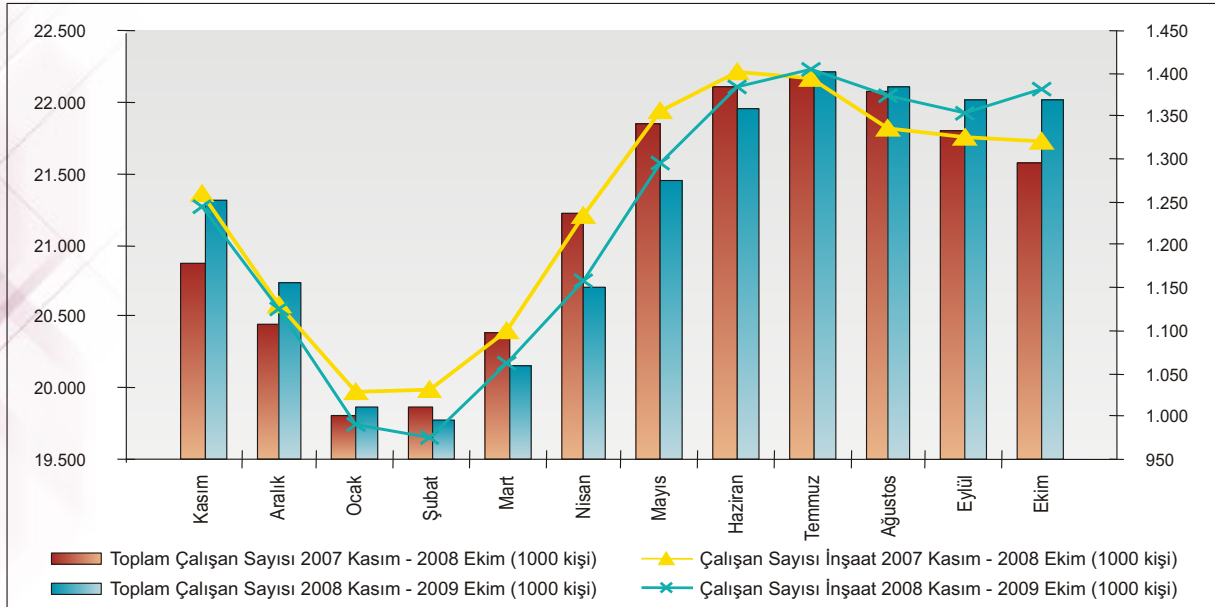
(3) Program

Ekonominin ve inşaat sektörünün özel sektörün katkısı olmadan, sadece kamu yatırımları ile canlanmasının mümkün olmadığı rakamlar incelendiğinde anlaşılmaktadır. Ancak böyle bir dönemde, özellikle de inşaat sektörü açısından kamu yatırımları hayati önem taşımaktadır. Esasen sektörün, sadece kamu yatırımlarının arttırılmasına değil, özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesine de ihtiyacı olduğu açıktır. Enerji ve ulaşım alanlarında verimliliğin arttırılması, inşaat sektöründe sürdürülebilir gelişmenin hükümet politikası olarak desteklenmesi, alternatif ve yeşil enerji kaynaklarının değerlendirilmesi için gerekli mevzuatın vakit kaybedilmeden hayata geçirilmesi sektörün geleceği açısından önem taşıyan konulardır.

### İnşaat Sektörü ve İstihdam

TÜİK'in üçer aylık dönemler itibariyle her ay açıkladığı Hane Halkı İşgücü Araştırması, "Eylül-Ekim-Kasım 2009" dönemini kapsayan "Ekim" sonuçlarına göre, Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 569 bin kişi artarak, 3 milyon 299 bin kişiye yükselmiştir. İşsizlik oranı ise geçen yılın aynı dönemine kıyasla 1,8 puanlık artış ve kriz öncesi dönem olan Ekim 2007'ye göre 3,3 puanlık artış ile %13 seviyesinde gerçekleşmiştir.

### Kasım 2007 - Ekim 2009 Arası Toplam - İnşaat Sektörü Çalışanları ve İşsizlik Oranları



	İşsizlik Oranı 2008	İşsizlik Oranı 2009	İnşaat Sektöründe Çalışanların Toplam İçindeki Payı (2008)	İnşaat Sektöründe Çalışanların Toplam İçindeki Payı (2009)
Ocak	11,6%	15,5%	5,20%	4,98%
Şubat	11,9%	16,1%	5,19%	4,93%
Mart	11,0%	15,8%	5,40%	5,27%
Nisan	9,9%	14,9%	5,81%	5,59%
Mayıs	9,2%	13,6%	6,20%	6,04%
Haziran	9,4%	13,0%	6,35%	6,30%
Temmuz	9,9%	12,8%	6,29%	6,32%
Ağustos	10,2%	13,4%	6,06%	6,21%
Eylül	10,7%	13,4%	6,08%	6,14%
Ekim	11,2%	13,0%	6,12%	6,27%

Kaynak: TÜİK



Ekim 2009'da işsiz sayısı Ekim 2008'e göre 569 bin kişi artarak 3 milyon 299 bin kişiye yükselmiştir. İş aramayan ancak çalışmaya hazır olanlar da eklendiğinde bu rakam 4 milyon 627 bin kişi olarak hesaplanmıştır.

Ekim 2008'de %14 olan tarım dışı işsizlik oranı Ekim 2009'da %16,4 olmuştur. 2008'in aynı dönemi ile karşılaştırıldığında, tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payının 0.8 puan, inşaat sektörünün payının 0.2 puan, hizmetler sektörünün payının 0.3 puan arttığı, buna karşılık sanayi sektörünün payının 1.3 puan azaldığı görülmüştür. Sanayi istihdamının kan kaybettiği, inşaat sektörü istihdamının ise yerinde saydığı Ekim 2009'da istihdam edilenlerin %25.3'ü tarım, %19.4'ü sanayi, %6.3'ü inşaat, %49'u ise hizmetler sektöründedir.

Krizi ve etkilerini sadece büyüme rakamlarına odaklanarak değerlendirmek yanlış sonuçlara varılmasına neden olacak bir yaklaşımdır. Benzeri şekilde, inşaat sektörünü (aynı zamanda imalat sektörünü) değerlendirirken sadece para politikalarına yoğunlaşmak, gelişmelerin sosyal boyutunun gözden kaçmasına neden olabilir. Bu konuda ilgili mercilerin direkt ve dolaylı olarak 4 milyon civarında çalışanın etkilendiği bir sektör olan inşaat ile ilgili olarak acil önlemler almak zorunda olduklarını göz önünde tutmaları gerekmektedir.

### Azalan İnşaat Yapma İsteği

Büyüme (küçülme) rakamlarına paralel seyir gösteren bir başka veri ise "inşaat yapma isteği"dir. Yeni başlayan inşaatlar hakkında fikir veren "yapı ruhsatı istatistikleri" 2009'un üçüncü çeyreğinde de ciddi bir düşüşü ortaya koymuştur. Yılın ilk 9 aylık döneminde toplam bina sayısında %14,8, yüzölçümünde %19,6, değerinde (TL) %25,1 ve daire sayısında %17,2'lik azalma görülmüştür. 2008 yılı başından itibaren yapı ruhsatlarında (yani yeni başlayan inşaatlar ile ilgili istatistiklerde) hızlı bir düşüş yaşanırken, yapı kullanma izin belgelerine ilişkin istatistiklerde küçük de olsa pozitif seyir devam etmiştir. Bu durum yaşanan durgunlukta daha ziyade mevcut stokların eritilmeye çalışılması ile açıklanmaktadır.

### Yapı Ruhsatı, Ocak- Eylül Ayları Toplamı

		Bina Sayısı	Yüzölçümü (m <sup>2</sup> )	Değer (TL)	Daire Sayısı
Y I L L A R	2009	61 545	64 619 707	34 718 701 711	322 734
	2008	72 229	80 340 101	46 356 463 633	389 571
	2007	78 596	92 141 261	45 723 786 098	433 124
Bir Önceki Yılın ilk 9 Aynaya Göre Değişim Oranı (%)	2009	-14,8	-19,6	-25,1	-17,2
	2008	-8,1	-12,8	1,4	-10,1

### Yapı Kullanma İzin Belgesi, Ocak- Eylül Ayları Toplamı

		Bina Sayısı	Yüzölçümü (m <sup>2</sup> )	Değer (TL)	Daire Sayısı
Y I L L A R	2009	57 861	56 704 246	29 677 174 534	286 198
	2008	60 084	52 219 853	29 202 966 858	265 647
	2007	48 991	42 040 402	20 083 153 686	221 957
Bir Önceki Yılın ilk 9 Aynaya Göre Değişim Oranı (%)	2009	-3,7	8,6	1,6	7,7
	2008	22,6	24,2	45,4	19,7

## Yurtdışı Müteahhitlik

Küresel ekonomik krizin yurtdışı inşaat-taahhüt pazarındaki etkileri iç pazara kıyasla bir yıllık gecikmeyle hissedilir hale gelmiştir.

Yurtdışında 2008 yılını 23,6 milyar ABD Doları tutarında yıllık üstlenilen proje hacmi tutarı ile tamamlayan Türk inşaat-taahhüt sektörü 2009'da küresel krizin olumsuz etkileri ile dış pazarlarda da karşı karşıya gelmiştir. Türk müteahhitlerin en çok iş yaptıkları Avrasya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgeleri krizin etkisi altına girerlerken en önemli iki pazardan biri olan Rusya Federasyonu en fazla küçülen ekonomilerden olmuştur. Öte yandan, Türk inşaatçıların işlerinin yoğunlaştığı petrol ve doğalgaz zengini ülkeler, bu ürünlerin uluslararası piyasalarda yaşanan değer kaybı nedeniyle sorunlar yaşamaya başlamışlardır. 2009 yılı sonlarında gündeme gelen Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) en büyük ikinci emirliği olan Dubai'nin ağır borç yükünü erteleme talebi, uluslararası mali piyasaları önemli ölçüde tedirgin etmiştir.

Küresel krizin yurtdışı pazarlardaki etkileri yatırımların duraklaması, devam eden projelerdeki hak ediş ödemelerinin gecikmesi, yurtdışı projeler için finansman sağlanmasının güçleşmesi, şantiyelerde iş gücü azaltılmasına gidilmesi ve Rusya örneğinde olduğu gibi binlerce Türk işçisinin ülkelerine dönmeleri biçimlerinde gerçekleşmiştir. Bu süreçte, büyük inşaat firmaları hedeflerinin epeyce gerisinde kalırlarken, çoğunluğu KOBİ'lerden oluşan, kredi finansmanına bağımlılığı yüksek, hem kamu sektörüne hem de özel sektöre yaptıkları işlerde hakedişlerini gittikçe artan bir biçimde gecikmeli alan inşaat firmaları iflaslara varan finansman sorunları yaşamaktadırlar.

ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde uygulamaya konulan kriz paketlerinde işsizliğin azaltılması amacıyla yurtiçi altyapı yatırımlarına ağırlık verilmesi rakip batılı firmaların ilgisini kendi iç pazarlarına yöneltmiş, böylelikle uluslararası platformda Türk inşaat firmaları için yeni iş fırsatları da yaratılmıştır. Buna ek olarak risk almak konusunda, Türk müteahhitlere kıyasla çekimser davranan batılı firmaların uluslararası pazardaki ve özellikle riskli bölgelerdeki etkinliklerinin hız kaybettiği gözlenmiştir.

Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri açısından 2009 yılı verileri henüz netleşmemiş olmakla birlikte uluslararası pazarlardaki daralmanın etkisi ile 2007 ve 2008'deki parlak dönemlerden sonra yıl sonu itibarıyla üstlenilen iş hacmi rakamlarının 2008'in gerisinde gerçekleşeceğini söylemek mümkündür.

Rusya ve BDT Ülkeleri başta olmak üzere yurt dışındaki ana pazarlarda beklenen toparlanmanın en erken 2011 - 2012 yıllarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Petrol fiyatları yükselmeden, yani dünyada ekonomik durum "normal"e dönmeden bu ülkelerde büyük ihaleler için kaynak yaratılabilmesi zor görünmektedir. Aynı durum Körfez ülkeleri ve Kuzey Afrika pazarları için de geçerlidir.

## DÜNYA EKONOMİSİNDE 2010 BEKLENTİLERİ

Yatırım Bankası Merrill Lynch'in 2009-2011 dönemine ilişkin iki önemli tahmini, 2009'a damgasını vuran resesyondan çıkışın ve toparlanmanın yavaş olacağı, işsizliğin ise önümüzdeki yılda da azalmadan devam edeceği şeklindedir. Tahminler arasında, küresel büyümenin 2010'da %4,3, 2011'de ise %4,5 düzeyinde olacağı, Avrupa için 2010'da %2,2, 2011'de ise %2,5 olmak üzere daha da yavaş tempolu bir büyüme beklendiği, bu iki yılda Çin ve Hindistan'da en yüksek tempolu büyüme oranlarına ulaşılabileceği, Çin'de 2009 sonu için %8,7 olarak öngörülen büyüme oranının 2010'da %7,6, 2011'de ise %8,8 olarak gerçekleşeceği yer almaktadır.

Deloitte'in aşağıda bazı alıntıları yer alan “**Global Economic Outlook**” (4th quarter, 2009) başlıklı raporuna göre:

“2009'un ikinci yarısında ekonomik ve finansal koşullarda kaydedilen iyileşmelere karşın, banka kredilerinde çöküş yaşanmıştır. Finansal koşullardaki düzelmeye paralel olarak 2010 sonlarına doğru





kredilerde de artış olacaktır.

**ABD**'de ekonomi köşeyi dönmekte, finansal göstergeler genel olarak beklenenden daha da güçlü bir iyileşmeyi işaret etmektedir. Ancak büyümenin en büyük dinamikleri Amerikalı tüketicilerin harcamaları yerine kamu harcamaları, ihracat yolu ile diğer ülkelerin tüketicileri ve iş yatırımları olacaktır. Bunlara rağmen toparlanma süreci yine de risklerle doludur.

Küresel kriz döneminde dünyadaki hiçbir ülke yüksek oranlı mali ve parasal büyümeye bağlı olarak **Çin** kadar yüksek performans gösterememiştir. Buna rağmen ve diğerlerinin yanı sıra enflasyon ve kapasite fazlalığı gibi riskler varlığını sürdürmektedir.

**Hindistan** gelişme içerisinde. Ekonomik büyümenin sanayi üretimindeki güçlü toparlanmaya bağlı olarak hızlanması beklenmektedir. 2010 mali yılı dünya ekonomisindeki büyümeye endeksli olarak artacak olan ihracat potansiyeli nedeniyle çok daha iyi olacak gibi görünmektedir.

**Japonya** savaş sonrası dönemin en büyük durgunluğunu yaşamakta ve 2000-2010 dönemi “kaybedilmiş 10 yıl” şeklinde ifade edilmektedir. Ekonominin kırılabilirliği, rekor düzeydeki işsizlik, azalan ücretler ve azalan özel sektör yatırımları büyük sıkıntı yaratmaktadır.

**Avrupa Bölgesi** krizden çıkmaktadır. İstikrarlı tüketici harcamaları ve Asya'daki ticaret partnerlerinden kaynaklanan talebin canlanması sayesinde bölge olarak şaşırtıcı bir toparlanma göstermektedir.

**İngiltere**'de tüketicinin denge sağlayıcı rolü geri gelmektedir. Toparlanmanın muhtemelen yavaş seyredecek olması ekonominin denge ayarının yapılmasında ödenecek bedel olacaktır. Tüketici harcamalarındaki artış 2011'e doğru ve muhtemelen sonrasında da hız kesecektir. Toparlanmanın ilk aşamalarının lokomotifini ise tüketici harcamaları değil, ihracattaki ve yatırımlardaki artışlar olacaktır.

**Rusya** belirsizlikler içeren bir görünümde. Rusya ekonomisi önümüzdeki 2010 yılında büyüyecektir. Ancak, bu büyümenin gücü petrol fiyatları, küresel mali piyasaların durumu, politika belirleyicilerin mali ve parasal konulardaki tutumları ve küresel yatırımcıların gösterecekleri güven dahil belirsizlikler içeren pek çok faktöre bağımlı olacaktır.

Deloitte raporundaki iyimser beklentilere karşın, küresel krizin **Avrupa** üzerindeki olası etkilerine ilişkin olarak aşağıdaki risk algılamalarını paylaşan ekonomistler de bulunmaktadır:

Devletlerin, mali sorumluluklarını azaltmak için devreye soktukları politikalar nedeniyle, küresel ekonomik kriz devletlerin mali krize dönüşerek yeni bir aşamaya girmektedir. Bu durum, iki dipli (W şeklinde) bir krize yol açılması ve devlet iflaslarının gündeme gelmesi gibi riskleri barındırmaktadır.

Yunanistan'ın kurtarılması, Baltık ve Doğu Avrupa ülkelerinin desteklenmesi, İspanya ve Portekiz'in krize girmesinin engellenmesi için gerekli mali politikaların uygulanması halinde, Avro'nun ABD Doları karşısındaki değerinin etkilenmesi, ABD Doları kaynaklı “carry trade” dalgasının geri çekilmesi ve piyasaların yeniden alt üst olması tehlikesinden endişe edilmektedir. Öte yandan, krizdeki ülkelere mali disiplin önlemleri ve kemer sıkma politikaları dayatılacak olursa bu kez de sonuçta ortaya çıkacak ekonomik ve toplumsal etkiler ile başa çıkamamak ve Avro'nun geleceğini hepten risk altına sokacak siyasi krizlerle karşılaşması tehlikesi gündeme gelebilecektir. Halen devam eden ekonomik kriz sürecinde bu ikilemlerin nasıl aşılacağı merak konusu olmaya devam etmektedir.

## TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 2010 BEKLENTİLERİ

Ekonomide önce yavaşlayan, art arda 4 çeyrekte negatife dönüşen büyümenin önemli bir sonucu vergi gelirlerinin azalması olmuştur. Bu duruma 2009 yerel seçimlerinin beraberinde getirdiği harcamalar da eklendiğinde bütçe disiplini sarsılmış, 2009 yılında hem bütçe açığı, hem de borç yükü önemli ölçüde artmıştır. Ekonominin mevcut fotoğrafı önümüzdeki dönemde vergi gelirlerinin arttırılmasına ve

harcamaların azaltılmasına yönelik önlemlerin gündeme geleceğini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında 2010 yılının ilk günlerinde gündeme damgasını vuran yüksek maliyet artışları ile kamu zamları sürpriz olmamıştır.

Mevcut veriler 2010 yılının finansman maliyetlerinin artacağı, sıkı maliye politikalarının uygulanacağı, tüm bunların yatırım ortamını olumsuz etkileyeceği ve özel sektörün yatırım kararlarında hem çekimser hem de çok seçici davranacağı bir yavaş toparlanma yılı olacağını göstermektedir.

IMF ile iki yıllık bir süre için yeniden anlaşmanın gündeme gelmiş olması anlaşmanın içeriği henüz netleşmemiş olmakla birlikte 2010 yılında daha yüksek bir ekonomik büyüme elde edilmesi olasılığını güçlendirici niteliktedir. Öte yandan IMF'den elde edilecek daha ucuz ve bol kredinin iç borç yükünü hafifleteceği de kuşkusuzdur.

IMF anlaşması ile düşük faiz-düşük kur döneminin geri geleceğinden, TL'deki değer artışının ihracatı olumsuz etkileyeceğinden, ara malı ve ham madde ithalatının artacak olması nedeniyle cari açığın büyüyeceğinden kaygı duyanlar da azımsanmayacak düzeydedir.

Olumlu senaryo ise: IMF'den elde edilecek kaynakların; kamunun mali dengelerini sağlamlaştıracak, diğer sektörleri de canlandıracak olan büyük ölçekli altyapı yatırımlarını gerçekleştirecek, istihdam yaratan sektörleri rahatlatmak suretiyle işsizliğe çare üretecek ve ihracat ürünlerimizin dış piyasalardaki rekabet gücünü artıracak şekilde kullanılmasıdır. Bu durumda güvenin artması, işsizliğin azalması ve iç talebin tetiklenmesi de mümkün olabilecektir.

2010 yılı hakkında tahminlerde bulunurken ekonomide istikrarın sağlanması açısından risk oluşturan iki olası siyasi gelişmeyi de göz önünde tutmakta yarar vardır. Bunlardan birincisi 2010 sonbaharında bir erken seçimin gündeme gelmesi ve hataya tahammülü olmayan bir süreçten geçilirken mali disiplini sekteye uğratacak etkiler yaratmasıdır. İkincisi ve daha vahim olanı ise: ABD ile İran arasındaki ilişkilerin daha da gerginleşmesi halinde ortaya çıkabilecek, siyasi ve ekonomik sonuçları itibarıyla hem Ortadoğu bölgesini hem de Türkiye'yi son derecede olumsuz etkileyebilecek olan gelişmelerdir.

## 2010 YILINDA AVRUPA İNŞAAT SEKTÖRÜ

### Avrupa İnşaat Sanayisinin İki Lider Kuruluşu EFBWW ve FIEC Ne Diyorlar ?

30 Haziran 2009 tarihinde TMB'nin de üyesi olduğu FIEC (Avrupa İnşaat Sanayi Federasyonu) ve inşaat sanayi sosyal partneri EFBWW (İnşaat ve Ahşap İşçileri Avrupa Federasyonu) ortaklaşa bir deklarasyon yayınlamıştır. Bu deklarasyonda özetle; krizin ortaya çıktığı tarihten itibaren önemli kurtarma paketlerinin açıklandığı ancak bu kurtarma paketlerine rağmen Avrupa'da inşaat sektöründe çok ciddi düşüşlerin yaşandığı ifade edilmektedir. Yaklaşık 16,3 milyon kişinin istihdam edildiği Avrupa inşaat sanayi sektöründe ciddi önlemler alınmazsa 2010 yılı sonuna kadar işini kaybedenlerin sayısının 1 milyona ulaşma riski olduğu ifade edilmiştir<sup>1</sup>. Aynı deklarasyonda istihdam ile ilgili diğer önemli bir konu ise inşaat sektörünün “**çarpan etkisi**” (**multiplier effect**) özelliğidir. Söz konusu çalışmada inşaat sektöründe istihdam edilen 1 kişinin, inşaat sektörü ile ilişkisi olan sektörlerde 2 kişilik ilave bir istihdam yaratma becerisine sahip olduğu ifade edilmektedir.

#### 1. Bir milyon işin kaybedilmesi riski vardır

Finans sektörünü ciddi biçimde etkilemiş olan küresel kriz, ekonominin diğer sektörlerine de yayılmış, bu süreçte inşaat en derinden etkilenen sektörlerden biri olmuştur. Söz konusu etkiler ülkeden ülkeye

<sup>1</sup> EFBWW-FIEC Joint Demands, For a sustainable construction industry

EFBWW-FIEC Declaration, The global economic crisis and its consequences for the European construction industry



farklılaşan bir tablo yansıtmaktadır. Bu açıdan ülkeleri iki ana gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta 2007 öncesinde gayrimenkul ve konut sektöründe spekülasyon bir köpük yaşamış ve yüksek düzeyde bireysel borçlanma yaşamış olanlar yer almaktadır. Bu grupta İrlanda, İspanya, İngiltere ve Portekiz'in yanı sıra Macaristan ve Romanya gibi inşaat faaliyetlerinin aylardır önemli ölçüde gerilemiş olduğu Doğu Avrupa ülkeleri de bulunmakta, bu ülkelerde krizden çıkış sinyalleri henüz ufukta görünmemektedir.

**“Euroconstruct”ın tahminlerine göre 2007'ye kıyasla 2010'da İrlanda'da %51, İspanya'da %25, ve Portekiz'de %18 gerileme beklenmektedir.**

İkinci grupta ise gayrimenkul ve konut köpüğü içerisinde olmayan veya ABD, İrlanda ve İspanya kadar etkilenmeyen ülkeler yer almaktadır. Bu gruptaki ülkelerde inşaat faaliyeti ekonomik krize ve bu nedenle kamu yatırımlarında yapılan kısıntılara bağlı olarak daha yavaş bir tempo ile gerilemiştir. Almanya, Avusturya, İsveç ve İsviçre dahil, az sayıdaki ülkenin yer aldıkları bu grupta inşaat faaliyetlerinde 2010'a kadar duraklama veya küçük oranlarda gerileme beklenmektedir. Hatta Polonya'da artış beklenmektedir.

Öte yandan genel olarak bakıldığında Avrupa'daki gerilemenin büyük olacağı görülmektedir. **“Euroconstruct”ın bu ve gelecek yıla ilişkin öngörülerine göre inşaat faaliyetinde %13 düzeyinde gerileme beklenmektedir. Bugüne kadar yüz binlerce iş kaybedilmiştir, daha da kaybedilecektir.** Avrupa inşaat sektörü halen 16.3 milyon kişiye iş yaratmakla istihdam açısından önemli bir rol üstlenmiş durumdadır. Gerekli önlemlerin zamanında alınmaması halinde sektörde faaliyet gösteren 1 milyon kişinin işini kaybetmesi söz konusu olacaktır. EFBWW ve FIEC bu nedenle Avrupa ülkelerinin hükümetlerine inşaat sektöründeki gelişmenin sürdürülmesi için acil önlemler almaları ve istihdamı korumaları çağrısında bulunmuş, bu çağrıda ağırlıklı olarak aşağıdaki teşhis ve öneriler yer almıştır:

## 2. Ekonomiyi iyileştirmek için alınan önlemler yetersizdir

Her ekonomik iyileştirme programının özünde altyapı ve hizmetlere yapılan kamu yatırımları yer almalıdır. Bu açıdan bakıldığında kamu inşaat yatırımlarının ön plana çıkarılması ve özel sektör yatırımlarının teşviki anahtar rolü oynayacak kadar önemlidir. Bu tür yatırım programları sadece inşaat sektörünün istihdam potansiyelini harekete geçirmekle kalmayacak, aynı zamanda ekonominin diğer sektörleri üzerinde de uyarıcı etkiler yaratacaktır. Çeşitli araştırmalar inşaat sektöründe yaratılan veya muhafaza edilen 1 kişilik istihdamın diğer sektörlerde yaratılan ve/ya muhafaza edilen 2 kişilik istihdama karşılık geldiğini ortaya koymuştur. Bugüne dek Avrupa'da alınmış olan önlemlerin kapsam ve içerik itibarıyla yetersiz olduğu düşünülmektedir. Avrupa'da kriz önlemleri kapsamındaki harcama miktarı olarak ABD ve Çin'deki programların çok gerisindedir. Bu tür programlar için ABD GSYİH'sının %6'sını, Çin ise %18'ini ayırmış olmasına karşın 2009'da AB ülkelerinin ayırdıkları meblağ ortalama %1 kadardır.

## 3. “Yeni Yeşil Düzen” (Green New Deal) ve altyapı yatırımlarına ağırlık verilmelidir

İşsizlikle başa çıkabilmek için Avrupa'daki hükümetlere 2010 ve sonrasındaki yıllarda aşağıdaki türde yatırımlar önerilmektedir:

- Karbondioksit emisyonlarında verimlilik sağlayan teknolojiler geliştirilmeli, binalarda enerji verimliliğini artırıcı yenileme yatırımları desteklenmeli, yeni yapılar için enerji verimliliği standartları uygulanmalıdır. Ayrıca güneş enerjisi, jeotermal enerji, rüzgar enerjisi gibi çevre dostu yatırımlara ağırlık verilmelidir.
- Kamusal ulaşım, eğitim, sağlık ve spor tesisleri ve çocuk bakımı üniteleri gibi alanlarda yeni fiziksel ve sosyal donatı yatırımları yapılmalıdır.
- Ev yenileme ve inşaat yatırımları ile sosyal konut yatırımları devlet tarafından desteklenmelidir.

**4. Finansal sistem ile kredilendirme sistemlerinin istikrarlı işleyişi temin edilmeli, yatırımlarda verimliliği ve üretkenliği yüksek sektörler öncelik verilmelidir.**

Küresel krizi spekülasyon dalgasının ve pek çok ülkede konut sahiplerinin aşırı borçlanmalarının yanı sıra, ipotekli konut piyasasındaki çöküş tetiklemiştir. Bu nedenle finansal piyasaların kredi sisteminin sağlıklı bir işleyişe kavuşturulacak şekilde yapılandırılması ve bu çerçevede dar ve orta gelirli ailelerin aşırı borçlanmalarına meydan vermeyecek şekilde yönetilmesi, inşaat sektörü açısından hayati öneme sahiptir.

**5. İnşaat sektöründe mesleki ve teknik eğitim geliştirilmelidir**

Yaşanan krizlerin bizlere işgücü piyasasına ilişkin olarak öğrettiği en önemli ders mesleki ve işbaşı eğitim donanımlarına hız verilmesi gerektiğidir.

**6. Sektörün özellikle iklim değişikliği bağlamındaki “sürdürülebilir gelişme” hedeflerine ulaşabilmesi (ve inşaatın 2010-2020 döneminde öncü sektör olabilmesi) için gerekli çalışmalara destek vermek üzere AB'nin AR-GE konusundaki yatırımları arttırılmalıdır.**

Yoğun Karbonlu bir geleceği önlemek için gerekli teknolojiler mevcuttur ancak, bunların daha yaygın bir biçimde uygulanmasına ihtiyaç vardır. Hükümetler ve firmalar inşaat sektöründe yenilenebilir enerji, yenilenebilir malzeme ve enerji verimliliği olan işletmecilik konularında araştırma ve geliştirme çabalarını arttırmalıdır.

Sektörün 2020 hedeflerinin gerçekleştirilmesi için EFBWW ve FIEC Avrupa Komisyonundan inşaat sektörü için acilen bir Ar-Ge fonu oluşturmasını talep etmektedirler. Böylelikle inşaat sektöründe endüstriyel araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yapılan yatırımlar artacak ve teknolojik yeniliklerin yaygınlaşması sağlanacaktır.

## 2010 YILINDA TÜRK İNŞAAT SEKTÖRÜ

İnşaat sektörünün büyüme performansını %80 oranında özel sektörün, %20 oranında ise kamunun sabit sermaye yatırımları belirlemekte, bunların birbirlerini karşılıklı olarak tetiklemeleri sektörün geleceği açısından her ikisini de önemli kılmaktadır. Özel sektör yatırımlarının ana dinamiğini ise konut talebi artışları oluşturmaktadır. 2009 yılı trendleri ve mevcut istatistikler konut talebinin ve inşaat yapma isteğinin önemli ölçüde azalmış olduğunu göstermektedir. Konut kredisi faizlerinin %1'lerin altına kadar gerilemiş olmasına karşın pek çok uzmanın, meslek kuruluşunun ve sektörde faaliyet gösteren firmanın ortak görüşü konut sektörünün en erken 2010 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren hareketleneceği şeklindedir. Bu durum kısa dönemde inşaat sektörünün kaderini kamu yatırımlarına bağımlı kılan çok önemli bir göstergedir.

### Sabit Sermaye Yatırımları

Türkiye'de sabit sermaye yatırımlarının milli gelire oranı hem zaman içerisinde azalmış hem de diğer ülkelerin gerisinde kalmıştır. Bu durum inşaat sektörünü doğrudan etkilemektedir. 1998 sabit fiyatları esas alındığında, Türkiye'de sabit sermaye yatırımlarına ayrılan kaynak bir önceki yıla kıyasla 2008'de %3,7, 2009'da ise %17,2 oranında gerilemiştir. 2010 için öngörülen meblağ ise sadece %7,7'lik bir artışa işaret etmekte ve sabit fiyatlarla 2007 yılının dahi %14,1 kadar gerisinde kalmaktadır. Bu tablo inşaat sektörünün kriz panzehiri olma potansiyelinin göz ardı edildiğini göstermekte ve hem ekonominin hem de sektörün geleceği açısından kaygı verici olarak değerlendirilmektedir.

Sabit sermaye yatırımlarının milli gelire oranı itibarıyla Türkiye, uluslararası sıralamada da epeyce geride kalmıştır. Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü (IMD) tarafından yayınlanan “2009 Rekabet Gücü



Yıllığı'nda yer alan kıyaslamalı veriler 2008'de Türkiye'nin, sabit sermaye yatırımlarının milli gelire oranı itibariyle (%20,3) 57 ülke arasında 45'inci olduğunu ortaya koymuştur. Birinci sırada ise %42,2 ile milli gelirinin neredeyse yarısını sabit sermaye yatırımlarına ayıran Çin yer almıştır.

Son yıllarda sabit sermaye yatırımlarında kamunun payı %20'lerde özel sektörün payı ise %80'lerde seyretmiş, inşaat sektörünün büyüme performansını belirleyici rol oynayan bir numaralı etken büyük ölçüde konut talebi patlamasının tetiklediği özel sektör gayrimenkul yatırımları olmuştur.

Özel sektör yatırımları küresel krizin etkisiyle 2008 yılının başından itibaren azalma sürecine girmiş; 2009 yılının ilk çeyreğindeki %34'lük düşüşü, ikinci çeyrekte %30'luk, üçüncü çeyrekte ise %19,4'lük düşüşler izlemiştir. Bu tabloya 2009 için kamunun sabit sermaye yatırımlarında beklenen %17,2'lik azalmanın eklenmesiyle inşaat sektöründeki küçülme ilk dokuz aylık dönemde %19,5'i bulmuştur.

Geleceğe ilişkin tahminde bulunurken inşaatın krize en önce giren, en geç çıkan ve krizden kendi büyüklüğüne göre en çok etkilenen sektör olduğunu anımsamakta yarar vardır. 2001 Krizinde inşaat sektöründeki küçülmenin ekonomideki küçülmenin üç katı mertebesinde gerçekleşmesi, 2009 yılının ilk dokuz aylık döneminde inşaatın -%19,5 oranı ile en çok küçülen sektör olması bu durumun kanıtlarındandır. Bu bağlamda ve 2009 yılı için GSYİH'daki küçülme beklentisinin %5,5 - 6 civarında olduğu dikkate alınarak, yıl sonu itibariyle inşaat sektöründeki küçülmenin 2008 4. çeyreğinin baz etkisi ile göreceli olarak daha az gerçekleşmesi ve 2009 yılı toplamında %15'ler seviyesinde kapanması yüksek bir olasılık olarak değerlendirilmektedir.

İç ve dış faktörler birlikte değerlendirildiğinde ve geleceğe geçmişte yaşananlardan gerekli dersler çıkarılarak bakıldığında kısa vadede inşaat sektörünü canlandırarak ve hızla artan işsizliğe çare üretecek tek seçeneğin kamunun sabit sermaye yatırımlarına ağırlık verilmesi olduğu açıkça görülmektedir.

İnşaat sektörünü orta vadede olumlu etkileyecek diğer faktörler konut sektörü başta olmak üzere özel tüketim harcamalarını ve özel sektör yatırımlarını teşvik edecek araçların uygulanması, uluslararası doğrudan yatırımların ve bu kapsamda sabit sermaye yatırımlarının artırılması olacaktır.

### Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (UDY)

İnşaat sektörünü canlandırıcı etki yaratabilen bir diğer faktör Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (UDY) kapsamındaki sabit sermaye yatırımlarıdır.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü UNCTAD tarafından hazırlanan 2009 Dünya Yatırım Raporu'na göre Türkiye 2008'de çektiği 18 milyar ABD Dolarlık Uluslararası Doğrudan Yatırım ile Dünya Sıralamasında 20. konumundadır. Türkiye'nin, 2007 verileriyle 25. sırada iken 2008 yılında 20. sıraya yükselmiş olması ilk bakışta olumlu bir gelişme gibi görünmekle birlikte, UDY girişlerinin 2008'de, 2007 yılında ulaşılan 22 milyar ABD Dolarlık rekor seviyeye kıyasla %18 oranında gerilemiş olduğunu da göz önünde tutmak gerekmektedir. Krizin etkilerinin derinleşmesi nedeniyle ve global trende paralel olarak 2009 yılında UDY girişlerinin daha da keskin bir düşüşle 10 milyar ABD Dolarının da altına inmesi beklenmektedir. Nitekim, 2009'un ilk 7 aylık döneminde UDY girişleri, 2008 yılının aynı dönemine kıyasla %58 oranında gerileyerek 4,9 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. (Kaynak: YASED)

Uluslararası doğrudan yatırımlar (UDY) bağlamında inşaat sektörünü yakından ilgilendiren bir diğer konu da UDY girişlerinin sabit sermaye yatırımlarındaki oransal payıdır. Bu pay 2006'da %17,1 olarak gerçekleşmiş, 2008'de ise %12,3'e gerilemiştir.

UNCTAD'ın verilerine göre, UDY'da 2010 yılında dünya genelinde yavaş tempolu bir iyileşme gerçekleşmesi ve bu iyileşmenin 2011 yılında hız kazanarak 1,8 trilyon ABD Dolarına yaklaşması beklenmektedir. Söz konusu toparlanmada gelişmekte olan ülkeler bağlamında etkili olacak 3 ana faktör: bu ülkelerdeki düşük varlık fiyatlarının yarattığı yatırım imkanları; finansal kaynaklar; enerji ve çevre bağlantılı yatırım ihtiyaçları olacaktır.

## 2010 YILINDA KAMU YATIRIMLARI

### R. Hakan ÖZYILDIZ

Hazine (Emekli) Müsteşar Yardımcısı  
TEB Mali Yatırımlar A.Ş.

Türkiye'nin en büyük sorunu nedir sorusuna, işadami, bürokrat, emekli, ev kadını, öğrenci ve hatta siyasetçiler ortak bir cevap veriyorlar: İşsizlik. Son günlerde toplum olarak üzerinde anlaştığımız tek konu bu.

Ancak, çözüm konusunda aynı birliktelik henüz oluşmadı. Kimisi “bizim suçumuz değil ki, bizden kesin çözüm bekleniyor” diyor. Diğerleri ne yapacağını bilemediği için başı kesik tavuk gibi her bulduğu yere başvuruyor, iş istiyor. İşsizlik sorununun bir tek çözümü vardır. Mutlaka yatırım yapılmalı ve istihdam alanları genişletilmelidir.

Bu bağlamda ülkemizdeki yatırımların dağılımına baktığımızda ilginç gelişmeler göze çarpıyor. Tablo 1'den de görüleceği gibi küresel krizin etkisini en ağır yaşayan alan yatırımlar olmuştur. Bu nedenle yatırımların gayri safi milli hâsılaya oranı 2009 yılında 2003 seviyelerinin altına düşmüştür. Ne yazık ki 2010 yılındaki resim de, iyileşme eğilimine rağmen, yeterli değildir.

**Tablo:1 Türkiye'de Sabit Sermaye Yatırımlarının Yıllar İtibariyle Dağılımı**

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (Cari fiyatlarla - Milyon TL)								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010P
<b>1. MERKEZİ BÜTÇE</b>	6,500	7,045	9,725	10,388	11,509	16,252	17,937	19,288
<b>2. KİT</b>	2,690	3,557	3,683	3,841	4,054	3,913	5,073	7,293
<b>İŞLETMECİ</b>	2,235	2,326	2,127	2,923	3,028	3,056	4,188	6,710
<b>ÖZELLEŞTİRME</b>	455	1,231	1,556	917	1,025	856	885	583
<b>3. İLLER BANKASI</b>	405	382	450	467	660	495	300	330
<b>4. DÖNER SERMAYE</b>	264	425	280	283	597	583	704	729
<b>5. SOSYAL GÜVENLİK KUR.</b>	114	141	72	40	74	47	26	174
<b>6. FONLAR</b>	9	21	12	2	0	0	0	0
<b>7. MAHALLİ İDARELER</b>	4,988	6,389	8,016	10,336	13,841	12,836	11,068	13,162
<b>TOPLAM KAMU</b>	<b>14,969</b>	<b>17,969</b>	<b>22,238</b>	<b>25,356</b>	<b>30,735</b>	<b>34,126</b>	<b>35,108</b>	<b>40,975</b>
<b>GSMH'YA ORAN</b>								
<b>TOPLAM YATIRIMLAR</b>	<b>18.5</b>	<b>19.2</b>	<b>20.3</b>	<b>21.0</b>	<b>21.7</b>	<b>22.6</b>	<b>16.9</b>	<b>17.6</b>
<b>KAMU</b>	<b>4.7</b>	<b>4.7</b>	<b>5.1</b>	<b>4.8</b>	<b>5.2</b>	<b>3.9</b>	<b>4.1</b>	<b>4.3</b>
<b>ÖZEL</b>	<b>13.9</b>	<b>14.5</b>	<b>15.2</b>	<b>16.2</b>	<b>16.5</b>	<b>18.7</b>	<b>12.9</b>	<b>13.3</b>

Kaynak: DPT

Son yıllarda genel yatırım düzeyinde gözlenen iyileşme eğilimi kısmen kamu yatırımlarından kaynaklanıyor. Her ne kadar kamu yatırımları toplam yatırımlar içerisinde eski günlerdeki kadar önemli bir yer tutmasa da, ekonomiye olan canlandırıcı etkileri önemini hiç kaybetmezler.

Bu bağlamda kamu yatırımlarını biraz daha dikkatli incelemekte yarar var. Tablo 2 içinde bulunduğumuz yıl kamunun yatırım yapacağı sektörleri gösteriyor.



Kamu kesiminde en fazla yatırım merkezi bütçeden yapılacak. Ardından belediyeler geliyor. Sektörel olarak en fazla yatırım ulaştırma sektöründe. Burada TCDD'nin yatırımlarına ayrılan kaynak dikkat çekiyor. Ardından iktisadi, sosyal yatırımlar ile eğitim, tarım ve enerji sektörleri geliyor.

Kamu yatırımlarında önceliğin sosyal projelere verilmesi, özellikle kriz sonrası dönemler için doğru bir tercih. Ekonomideki kötü gidişten en çok etkilenen dar ve sabit gelirlere biraz olsun yardımcı olacak tedbirler, krizin açtığı yaraların sarılmasına yardımcı olacaktır.

**Tablo 2: 2010 Yılında Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı**

SEKTÖRLER İTİBARIYLA KAMU YATIRIMLARI (Milyon TL ve Yüzde)										
SEKTÖRLER	MERKEZİ YÖNETİM (*)	KİT	ÖZELLEŐ KAPS. KUR.	İLLER BANKASI	DÖN. SER +S.G.K.	ALT TOPLAM	YÜZDE DAĞILIM	MAHALLİ İDARELER	TOPLAM KAMU	YÜZDE DAĞILIM
Tarım	3,422	139	0	0	106	3,667	13.2	713	4,380	10.7
Madencilik	104	1,316	0	0	0	1,420	5.1	1	1,421	3.5
İmalat	36	278	21	2	1	335	1.2	162	497	1.2
Enerji	1,374	1,452	550	0	0	3,376	12.1	180	3,556	8.7
Ulařtırma	4,327	3,511	12	0	118	7,968	28.6	5,452	13,420	32.8
Turizm	180	0	0	0	3	182	0.7	40	222	0.5
Konut	156	1	0	0	0	157	0.6	484	641	1.6
Eğitim	4,036	0	0	0	25	4,060	14.6	275	4,335	10.6
Sağlık	1,311	0	0	0	467	1,778	6.4	502	2,279	5.6
Diğer Hizmetler	4,343	13	0	328	184	4,869	17.5	5,353	10,222	24.9
İktisadi	2,186	13	0	30	177	2,401	8.6	565	2,966	7.2
Sosyal	2,157	0	0	298	8	2,469	8.9	4,788	7,256	17.7
<b>Toplam</b>	<b>19,288</b>	<b>6,710</b>	<b>583</b>	<b>330</b>	<b>903</b>	<b>27,813</b>	<b>100.0</b>	<b>13,162</b>	<b>40,975</b>	<b>100.0</b>
Yüzde Dağılım	69.3	24.1	2.1	1.2	3.2	100.0				
Yüzde Dağılım	47.1	16.4	1.4	0.8	2.2	67.9		32.1	100.0	

(\*) Yatırım işçiliği hariç

Kaynak: DPT

Ancak, Türkiye'de kamu yatırımlarının makûs bir talihi vardır. Ne zaman mali disiplin uygulaması gündeme gelse kesinti yapılan ilk bütçe harcama kalemi yatırımlar olmaktadır. Son yıllarda TBMM'den çıkan bütçedeki yatırım tutarı ile yıl sonunda gerçekleşen tutar arasında önemli farklar oluşmaktadır.

Bu durum, bir taraftan makro ekonomik dengeleri etkilemekte, büyüme rakamları genellikle hedeflere uzak kalmaktadır. Ancak, daha da önemlisi bu verilere dayanarak proje hazırlayan ve iş planı yapanlar da, kamudan beklentileri gerçekleşmediği için, istedikleri hedeflere ulaşamamaktadırlar. Böylelikle mikro düzeyde de sorunlar demeti oluşmakta, borç alacak ilişkisi başta olmak üzere, ekonomik ajanlarda birçok sıkıntı yaşanmaktadır.

İşsizlikle mücadeleye katkısı olacak kamu yatırımlarına öncelik verilmesi ve desteklenmesi için gerekli tüm tedbirlerin alınması, karar alıcıların gündemine ivedilikle girmelidir. Bu kararların alınmasında "ilişkiler değil ilkeler" esas alınmalıdır.